

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.23>

УДК 336.1: 336.2. «447»

Н. І. Коваль,

к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2877-4302>

О. А. Подолянчук,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0234-8943>

ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ

N. Koval,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Account and Taxation
in the Fields of the Economy,*

Vinnytsia National Agrarian University University, Vinnytsia, Ukraine

O. Podolianchuk,

*PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Accounting and
Taxation in the Fields of the Economy,*

Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

TAX MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF MODERN REALITIES: THEORETICAL AND LEGAL BASIS

У статті розкривається роль та значення податкового менеджменту в умовах сучасних реалій та викликів. Досліджено особливості організації податкового менеджменту в частині формування ефективної системи управління та оподаткування. Доведено, що податковий менеджмент, представляючи систему управлінських рішень на макро- та мікрорівні управління процесами оподаткування, є прямо залежним не лише від суто практичних заходів та фіскальних процедур, що реалізуються Державною податковою службою України, але і від діяльності законодавчих органів держави. На основі обґрунтування існуючих позицій сучасних науковців у частині формування економічної сутності «податковий менеджмент», запропоновано авторське трактування поняття «податковий менеджмент», під яким розуміється складова усієї податкової політики та частини фінансової політики країни, як на макро- так і мікрорівні. На основі аналізу фактів еволюції податкового менеджменту в Україні, автором систематизовано історичні етапи формування податкового менеджменту. Визначено складові та сутність понятійних елементів податкового менеджменту як системи управління.

Систематизовано та проведено характеристику основним функціям суб'єкта та об'єкта податкового менеджменту. Обґрунтовано потребу практичної реалізації оптимального але радикального податкового рішення, що дало б найбільший ефект для вирішення окреслених проблем.

The article reveals the role and importance of tax management in the conditions of modern realities and challenges. The peculiarities of the organization of tax management in terms of the formation of an effective system of management and taxation have been studied. It has been proven that tax management, representing a system of management decisions at the macro- and micro-levels of managing taxation processes, is directly dependent not only on purely practical measures and fiscal procedures implemented by the State Tax Service of Ukraine, but also on the activities of state legislative bodies. Based on the substantiation of the existing positions of modern scientists in the part of the formation of the economic entity "tax management", the author's interpretation of the concept "tax management" is proposed, which is understood as a component of the entire tax policy and part of the country's financial policy, both at the macro and micro levels. Based on the analysis of the facts of the evolution of tax management in Ukraine, the

author systematized the historical stages of the formation of tax management. The components and essence of the conceptual elements of tax management as a management system are defined. It is also worth paying special attention to the research and formation of the main tasks of tax management. It is substantiated that effective state tax management, as a significant component of the state finance management function, should include a set of measures to determine and assess the planned and actually fulfilled tax obligations of subjects of tax relations.

It was noted that the state is trying to adapt the tax burden and tax rules to wartime conditions in order to promote the survival of business in wartime conditions. First of all, the procedures of administration, control and accounting of taxpayers underwent changes. Systematized and characterized the main functions of the subject and object of tax management. The need for practical implementation of an optimal but radical tax solution, which would give the greatest effect for solving the outlined problems, is substantiated.

Ключові слова: *податковий менеджмент; етапи формування; понятійні елементи; функції; воєнний стан.*

Key words: *tax management; formation stages; conceptual elements; functions; martial law.*

Постановка проблеми. Податковий менеджмент є складовою частиною загального фінансового менеджменту держави. З інституційної точки зору менеджмент – це лідируюча специфічна структура усіх організацій та інституцій, яка сприяє втіленню актуальної позиції держави та господарюючих суб'єктів щодо новаторства, продуктивності, розвитку людини і самого суб'єкта господарювання, якості, фінансових результатів, тобто щодо всього того, що має важливе значення для ефективних економічних показників. Саме за допомогою податкового менеджменту будь яка інституція має змогу досягти запланованих результатів.

Враховуючи фактори та ситуацію сьогоденних реалій, варто зауважити, що держава та український бізнес не зовсім відійшовши після обмежень, пов'язаних із боротьбою з COVID-19, знову зіткнулись з новим надзвичайним випробуванням у вигляді повномасштабного вторгнення російської федерації

на територію України, яке спричинило просто безпрецедентні наслідки. Багато підприємств було знищено або залишилось на окупованій території, без жодної можливості відновити роботу, процедури обліку, управління та оподаткування, руйнування критичної інфраструктури, блокування портів та розірвання логістичних ланцюжків призвели до дефіциту товарів, який супроводжувався високою інфляцією та девальвацією гривні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей формування податкового менеджменту в частині формування ефективної системи управління оподаткуванням, дійового використання податкових інструментів представлено у наукових публікаціях багатьох провідних вітчизняних вчених-науковців.

Автор О. Дубовик [3] вважає, що «система управління оподаткуванням – податковий менеджмент – є важливою складовою фінансової діяльності держави».

Зокрема Е Мороз [6] зазначає, що «податковий менеджмент – це частина загальної системи управління ринковою економікою, тобто складова загального менеджменту в цілому».

У праці Т. Шовкопляс [14] систематизовано основні варіанти щодо гармонізації засад податкового менеджменту (рахівництва) та бухгалтерського обліку.

У проведених дослідженнях авторів Н. Коваль, О. Подолянчук та Н. Гудзенко [10] розкрито питання щодо особливостей формування та вибору напрямів податкового менеджменту сільськогосподарськими товаровиробниками (фермерськими господарствами).

У спільній праці Н. Лагодієнка, О. Євтушевська, О. Накіська [4] зазначають, що «податковий менеджмент – це частина загальної системи управління ринковою економікою, тобто складова загального менеджменту в цілому. У основі податкового менеджменту лежать загальні принципи і фундаментальні положення управління економікою, системного підходу та аналізу».

Слід зауважити про те, що дослідження впливу податкового менеджменту та податкової політики держави на фінансово-господарську діяльність платників податків, рівень їх добробуту посідає значне місце у світовій податковій (фіскальній) науці, а особливо в умовах воєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні та врахуванні існуючого досвіду у сфері податкового менеджменту та вітчизняних реалій оподаткування, що дає змогу розглядати податковий менеджмент як науку; практику; вміння управління бюджетними коштами, що ґрунтується на свободі суспільного економічного вибору і передбачає пошук можливих варіантів рішень, їхню оцінку з позицій раціоналізму та оптимальності, персональну відповідальність та контроль як за реалізацією програм економічних, соціальних, податкових реформ, так і контроль втрачених можливостей; систему органів управління (законодавчих та адміністративних податкових органів); сукупність норм і правил, що регламентують податкову етику, податкову діяльність, податкову техніку, а також визначають міру відповідальності за порушення податкового законодавства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, а також анексією її територій в результаті цієї агресії, враховуючи економічний, військовий, ресурсний, фінансовий, людський, територіальний потенціали серед численних проблем, одне з чільних місць посідає проблема розбудови ефективного державного податкового менеджменту. Рішення якої має здійснюватися шляхом дослідження, аналізу та ґрунтовного вивчення існуючої в Україні законодавчої бази і накопиченого досвіду у сфері оподаткування та адміністрування з врахуванням положень прийнятого в Україні норм Податкового кодексу та інших нормативно-правових документів.

В умовах сьогодення невідповідність надходжень до бюджету фінансовим потребам держави викликає потребу в удосконаленні системи податкового менеджменту та податкової політики не тільки держави, але й усім

господарюючим суб'єктам. Очевидним є той факт, що ефективне управління податками забезпечить досягнення балансу інтересів різних сторін (держави, бізнесу та населення).

У цілях здійснюваного дослідження обґрунтованим є окреслення позиції сучасних науковців у частині формування економічної сутності «податковий менеджмент», основні визначення даного поняття вітчизняними науковцями представимо у таблиці 1.

Таблиця 1
Економічна сутність поняття «податковий менеджмент» у різних літературних джерелах

Автор (джерело)	Визначення поняття
О. Тимченко [6]	Податковий менеджмент – це сукупність прийомів та методів організації податкових відносин із метою забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу на розвиток виробництва й
Е Мороз [2]	Податковий менеджмент – це частина загальної системи управління ринковою економікою, тобто складова загального менеджменту в цілому. З економічної точки зору Е. Мороз зазначає, що податковий менеджмент є сукупністю норм, методів та правил організації відносин між державою та платниками податків з метою формування бюджетів та державних цільових фондів.
О. Дубовик [1]	Податковий менеджмент – є важливою складовою фінансової діяльності держави.
С. Паранчука, Є. Романіва, О. Червінської [7]	Податковий менеджмент полягає в управлінні податковою роботою, яка забезпечується наявністю правового регламентування встановлення й справляння податків, тобто законодавчої бази з питань оподаткування та інструктивно-методичного забезпечення.
<i>Власне визначення</i>	<i>Податковий менеджмент є складовою усієї податкової політики та частини фінансової політики країни, як на макро- так і мікрорівні.</i>

Джерело: сформовано за [3; 6; 7; 12]

Провівши аналіз напрацювань у сфері економічної сутності податкового менеджменту дає можливість сформулювати висновок про різноплановість розгляду дослідниками даного поняття. Зокрема, дискусійними залишаються питання сутності та функціонального призначення, мети і завдань, принципів організації податкового менеджменту на макро- та мікрорівні [5].

Податковий менеджмент як сфера діяльності в Україні почав формуватися із становленням незалежності країни. Історія формування

податкового менеджменту України бере свій початок з 1990 року, разом із початком формування незалежної держави. Враховуючи той факт, що Україна довгий час перебувала у складі Радянського союзу, це суттєво вплинуло на формування податкової системи, податкового менеджменту та податкової політики, адже в Україні не було власної традиції, культури оподаткування, що призвело до запозичення нормативно-правової бази [1; 5].

Зокрема, у 1991 р. було прийнято Закон України «Про систему оподаткування», яким врегульовувалися відносини і визначався понятійний апарат у системі податкового управління [5].

У своїй еволюції податковий менеджмент пройшов декілька етапів (рис. 1).

Перший етап (з 1990 року – до 1995 року) – характеризується початком становлення податкової системи незалежної України та схожістю податкового менеджменту та податкової політики до політики СРСР. Даний етап був спрямований на забезпечення максимізації податкових надходжень.

Другий етап (з 1996 року – до 2009 року) – характеризується реформуванням податкового менеджменту, податкової політики та Державної податкової служби України, а також системи податків [1]. На даному етапі формуються та використовуються податкові інструменти щодо зниження податкового тягаря для платників податків.

Третій етап (з 2010 року – до 2013 року) – є одним з найважливіших етапів розвитку податкової системи та податкового менеджменту, адже саме в цей період було прийнято Податковий кодекс України [8], який став основним законодавчим актом у системі податкового законодавства.

Четвертий етап (2014 року – до 24 лютого 2022 року) – характеризується зменшенням кількості податків та зборів за рахунок їх групування, зміною правил подання та процедури адміністрування податкової звітності, скасуванням певних обов'язкових платежів.

П'ятий етап (з 24 лютого 2022 року – до тепер) – характеризується формуванням та проведенням податкового менеджменту в умовах воєнного

стану. Держава намагається адаптувати податкове навантаження і податкові правила до воєнних умов, для сприяння виживанню бізнесу в умовах війни. Перш за все змін зазнали процедури адміністрування, контролю та обліку платників податків.

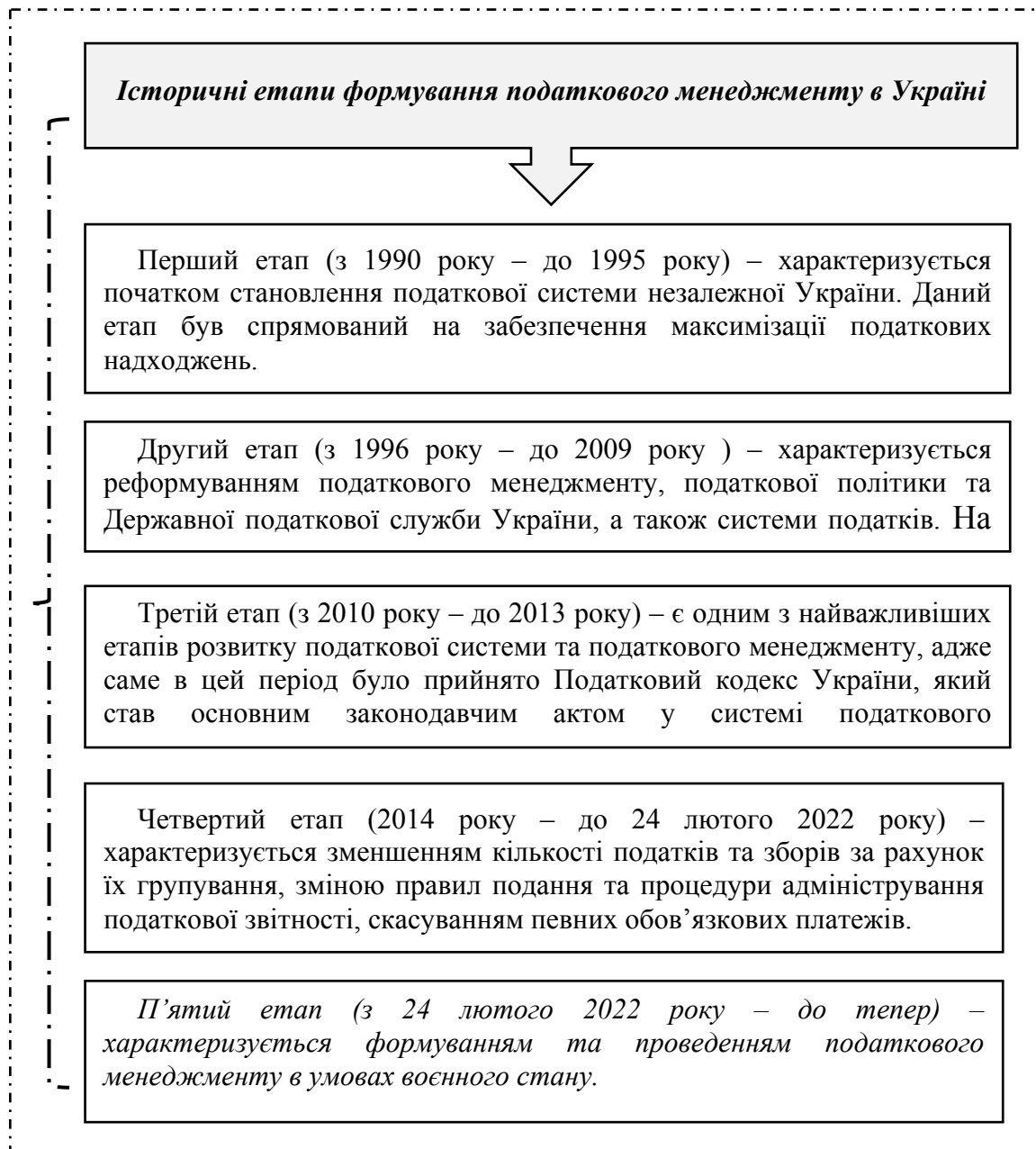

Рис. 1. Еволюція формування податкового менеджменту в Україні

Джерело: систематизовано автором за [1; 5; 8]

Здійснивши систематизацію та детальний аналіз історичних етапів формування податкового менеджменту в Україні, можна сформулювати висновок, що держава ставила на меті та робила певні кроки для виходу економіки з тіні та стимулювання підприємницької діяльності в Україні. Але, не всі вони стали

дієвими через певні причини, серед яких неврахування особливостей економіки країни при формуванні ставок, нерівномірність податкового навантаження, неефективність та нераціональність пільг, заполітизованість оподаткування, часті зміни у нормативно-правових актах та невідповідність певних ключових податкових інструментів у законодавчих документах [5; 9].

Враховуючи те, що податковий менеджмент являє собою комплекс взаємопов'язаних управлінських рішень і заходів на різних рівнях управління оподаткування, він розподіляється на макрорівні (держава) – фіскальний менеджмент, мікрорівні (суб'єкт господарювання) – корпоративний менеджмент, (домогосподарство чи конкретна фізична особа) – персональний менеджмент [6].

Податковий менеджмент, з одного боку, є результатом застосування наукових знань, а з іншого – сферою практичної діяльності. У першому випадку мова йде про розробку концептуальних основ податкового менеджменту: його предмета та об'єкта, сукупності принципів, підходів та інструментарію; у другому випадку – про конкретні форми, методи і прийоми прийняття рішень з управління податками, оподаткуванням та податковими потоками на різних рівнях [3, с. 10].

Погоджуємось із думкою автора Е. Мороза, що суб'єктами державного податкового менеджменту є держава в особі уповноважених органів, а от щодо визначення його предмета й об'єкта погляди науковців розходяться [6, с. 15].

Для функціонування податкового менеджменту як на макро-, так і на мікрорівні об'єктом управління виступають як вхідні, так і вихідні податкові ресурси, незважаючи на те, що одні й ті ж фінансові ресурси одночасно є для держави доходом, а для суб'єктів господарювання видатками. Тільки завдяки комплексному управлінню вхідними та вихідними податковими (фінансовими) ресурсами в цілому і на кожному рівні окремо можна досягти бажаної мети і забезпечити ефективність податкового менеджменту в цілому [3, с. 11].

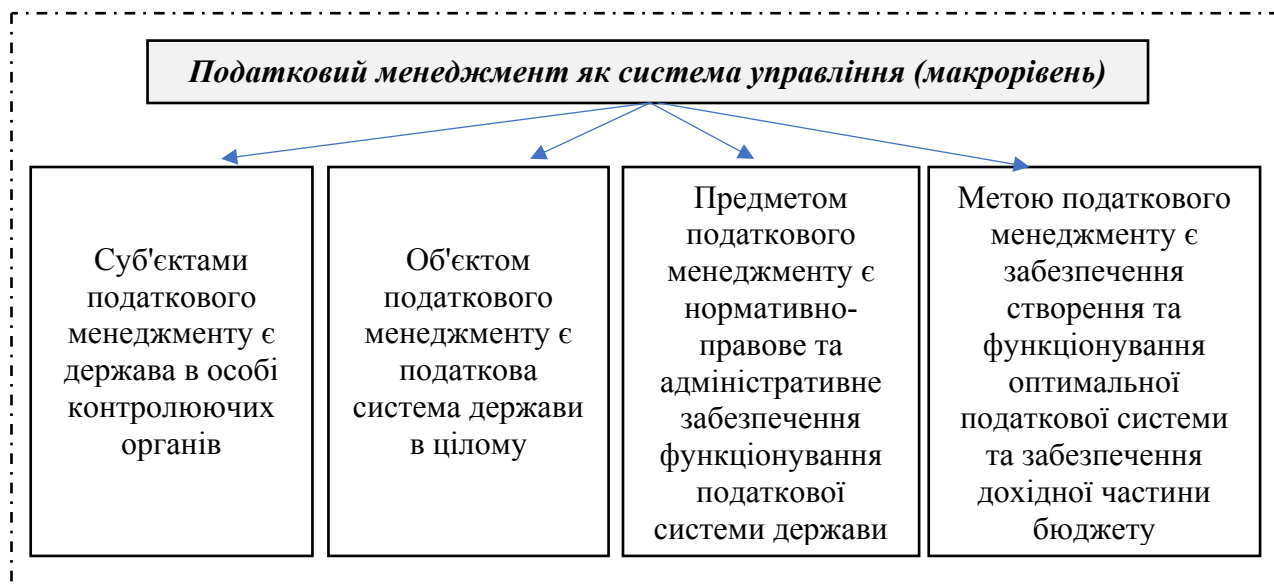

Рис. 2. Визначення понятійних елементів податкового менеджменту як системи управління

Джерело: сформовано автором за [1;3; 6]

Важливим елементом системи забезпечення фінансової безпеки держави є податкова політика (стратегія), яка характеризується значною кількістю важливих критеріїв. Так, часто основними критеріями вважаються: рівень захищеності інтересів суб'єктів податкових відносин на різних рівнях фінансової системи; стійкість, економічну незалежність та здатність до розвитку податкової системи; спроможність своєчасного виявлення й запобігання потенційних загроз у сфері оподаткування; здатність системи оподаткування повною мірою реалізовувати усі функції податків з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків та здатність проводити ефективний податковий менеджмент, як на макро-, так і на мікрорівні.

Отже, податковий менеджмент займає одне із ключових місць в системі складових фінансової безпеки держави через свій характер впливу.

Варто також особливу увагу приділити дослідженню та формуванню основних завдань податкового менеджменту, а саме: забезпечення мобілізації грошових надходжень для виконання дохідної частини бюджетів; прогнозування обсягів податкових надходжень на перспективу на основі

прогнозних розрахунків росту фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та окремих галузей економіки; розробка нових концепцій оподаткування, які сприяють розвитку бізнесу в умовах воєнного стану без шкоди для державних соціальних програм [3, с. 12; 5].

Погоджуємось із думкою О. Дубовик щодо потреби виокремлення функції суб'єкта і функції об'єкта податкового менеджменту, як системи управління [3, с. 12; 6]. Основні функції суб'єкта та об'єкта податкового менеджменту систематизовано на рисунку 3:

- Законодавча функція податкового менеджменту полягає, у розробці нормативних актів, які регламентують порядок організації й функціонування податкової системи держави на основі обраної податкової політики держави. Управління у сфері оподаткування починається з законотворчої діяльності[2, с. 18].

- Організація податкового процесу полягає, у координаційних діях і рішеннях суб'єктів управління, що забезпечують функціонування податкового процесу і досягнення намічених цілей і завдань податкового планування, податкового регулювання та податкового контролю [3, с. 11].

- Податкове прогнозування і планування полягає, у встановленні основних напрямків та зусиль щодо прийняття рішень, які забезпечують досягнення визначених цілей [3, с. 11].

- Податкове регулювання полягає, у детальній розробці способів реалізації податкових планів, спрямованих на реалізацію цінового, фіскального, регулюючого і контрольного призначення податків, які отримали кількісне та якісне відображення в бюджетно-податкових завданнях, цільових програмах і податкової концепції на конкретний період часу [3, с. 11].

- Податковий контроль полягає, у здійсненні інспектування (перевірки) за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю надходження податків, зборів і обов'язкових платежів у бюджет і позабюджетні фонди від юридичних та фізичних осіб [3, с. 11].

Рис. 3. Основні функції суб'єкта та об'єкта податкового менеджменту
Джерело: сформовано автором за [3; 4; 6]

На підставі проведених досліджень викладений матеріал дає можливість визначити, що сучасні економічні, політичні та військові умови, в яких функціонує вітчизняний бізнес, характеризуються високим рівнем невизначеності та динамічності чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Саме у таких умовах вагомого значення набуває податковий менеджмент, який забезпечує надходження платежів до бюджету та дотримання фізичними і юридичними особами податкового законодавства.

Податковий менеджмент, представляючи систему управлінських рішень на макро- та мікрорівні управління процесами оподаткування, є прямо залежним не лише від суто практичних заходів та фіскальних технологій, що реалізуються Державною податковою службою України, але і від діяльності законодавчих органів держави [4].

Із початком повномасштабного вторгнення на територію нашої держави російської федерації 24 лютого 2022 року економіка та державний бюджет України, поза всяким сумнівом, опинились в складному становищі.

Податкові надходження державного бюджету, з одного боку, зумовлені скороченням економічної активності суб'єктів господарювання в Україні суттєвим чином скоротились, а видатки на ведення війни в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, з іншого боку, значно зросли. Це означає дефіцит коштів, який потрібно фінансувати [13]. Тому, найважливішим завданням державного податкового менеджменту у сьогоденних реаліях, є формування певних змін та реформ в податковій сфері, які мінімально вплинули на й без того постраждалих людей та, водночас, стали корисними для бюджету країни.

Підтримуємо пропозиції податкових та економічних експертів щодо проведення податкової реформи, після завершення війни, що змінить логіку проведення податкового менеджменту та процедури оподаткування (адміністрування), знищить економічний сенс корупції, покращить умови інвестування в економіку України [2].

Найважливішими проблемами за дослідженням А. Длігача, які

потребують термінових рішень і можуть бути вирішені за рахунок податкової реформи є [2]:

- Низькі темпи економічного зростання до війни. Зараз, за прогнозами Міністерства економіки, можна говорити про мізерні темпи відновлення економіки (4% у 2023 порівняно з падінням у 35% у 2022 році).

- Високий рівень тінізації економіки. За різними оцінками, 30-45% економіки є неофіційною.

- Низький рівень економічних свобод. Україна – 126 в рейтингу економічної свободи, 77 в рейтингу Global entrepreneurship index.

- Високий рівень корупції (в тому числі в податковій сфері). За різними оцінками, в митній та податковій сфері це 100-300 млрд грн щорічно.

- Дослідження проведеної Advanter Group дають підстави стверджувати про високий рівень оптимізації (ухилення від сплати) податків. До 90% бізнесів змушені шукати спосіб оптимізувати виплати заробітної плати, 70% оптимізують сплату ПДВ тощо.

- Високий рівень тиску податкової на бізнес (блокування податкових накладних, вимагання хабарів, відмова відшкодування ПДВ – більше 20% підприємців стикнулися з таким явищем протягом останніх 2 місяців).

- Відсутність доступу бізнесу до фінансового ресурсу.

- Недостатній ефект реформ податкової системи – в першу чергу адміністрування податків – проведених з 2014 року.

- Низький рівень іноземних інвестицій і внутрішніх капітальних інвестицій.

- Сировинний характер економіки і експорту України [2; 11].

Висновки. Отже, в сучасних реаліях активних змін та політичної, економічної, військової, соціальної та екологічної нестабільності, зростає необхідність удосконалення принципів, методів, фінансових механізмів податкового менеджменту.

Ефективний державний податковий менеджмент як вагома складова функції управління державними фінансами має включати комплекс заходів для

визначення та оцінки запланованих та фактично виконаних обсягів податкових зобов'язань суб'єктів податкових правовідносин. Встановлювати та застосовувати форми відповідальності при порушенні норм податкового законодавства для забезпечення належного виконання платниками податків податкового законодавства, ефективності адміністрування податків, підвищення податкової культури та дисципліни.

Тому, перед Урядом України постає важливе завдання – знайти спосіб оптимального але радикального рішення, що дало б найбільший ефект для вирішення окреслених проблем. Для проведення реальних перетворень у системі податкового менеджменту необхідна зовсім нова система управління, яка б на основі реальних відносин забезпечила ефективність функціонування державних фінансів.

Література

1. Воронкова О. М. Становлення податкового менеджменту в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 6. С. 12–18.
2. Длігач А. Зниження податків під час війни – на часі. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/13/691421/> (дата звернення: 25.01.2023).
3. Дубовик О. Ю. Податковий менеджмент у схемах і таблицях: навчальний посібник. Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. 248 с.
4. Лагодієнко Н.В., Євтушевська О.О., Накісько О.В. Місце податкового менеджменту в системі управління державними фінансами. *Ефективна економіка*. 2022. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/8.pdf (дата звернення: 15.02.2023)
5. Лещух І.В., Олійник Н.Р. Концептуальні основи функціонування системи державного податкового менеджменту в Україні. *Регіональна економіка*. 2014. № 4. С. 187-193.
6. Мороз Е. Г. Податковий менеджмент: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2020. 412 с.
7. Паранчук С. В., Романів Є. М., Червінька О.С. Податковий менеджмент: навч. посіб. Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2005. 276 с.

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10624> (дата звернення: 15.01.2023).

9. Подолянчук О.А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облікове забезпечення податкових розрахунків сільськогосподарських товаровиробників: особливі операції: монографія. Видавництво ТОВ «Друк», 2022. 256 с.

10. Подолянчук О.А., Коваль Н.І., Гудзенко Н.М. Облік в фермерських господарствах: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374 с.

11. Світовий атлас даних. Global entrepreneurship index. 2023. <https://knoema.com/atlas/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-index> (дата звернення: 15.02.2023).

12. Тимченко О. М. Податковий менеджмент: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2001. 150 с.

13. Швабій К. Податки під час війни та після. *LB.ua*. 2022. URL: https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/517086_podatki_pid_chas_viyni_pislya.html (дата звернення: 22.01.2023).

14. Шовкопляс Т. С. Гармонізація податкового рахівництва і бухгалтерського обліку – основна мета облікової політики суб'єкта економіки. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. 2013. № 4 (1). С. 159-163.

References

1. Voronkova, O.M. (2012), "Formation of tax management in Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 6, pp. 12-18.

2. Dlihach, A. (2022), "Tax reduction during the war is timely", *Ekonomichna pravda*, [Online], available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/13/691421/> (Accessed 25 January 2023).

3. Dubovyk, O.Yu. (2018), *Podatkovyj menedzhment u skhemakh i tablytsiakh: navchal'nyj posibnyk* [Tax management in charts and tables: textbook], Vydavnytstvo «PromArt», Kharkiv, Ukraine.

4. Lahodiienko, N.V. Yevtushevs'ka, O.O. and Nakis'ko, O.V. (2022), "The place of tax management in the system of public finance management", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 4, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/8.pdf (Accessed 15 January 2023).

5. Leschukh, I.V. and Olijnyk, N.R. (2014), "Conceptual foundations of the functioning of the state tax management system in Ukraine", *Rehional'na ekonomika*, vol. 4, pp. 187-193.
6. Moroz, E.H. (2020), *Podatkovyj menedzhment: navch. posib* [Tax management: textbook], NUVHP, Rivne, Ukraine.
7. Paranchuk, S.V. Romaniv, Ye.M. and Chervin'ka, O.S. (2005), *Podatkovyj menedzhment: navch. posib*. [Tax management: textbook], Vydavnytstvo L'vivs'ka politekhnika, L'viv, Ukraine.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10624> (Accessed 15 January 2023).
9. Podolianchuk, O.A. Koval', N.I. and Hudzenko, N.M. (2022), *Oblikove zabezpechennia podatkovykh rozrakhunkiv sil'skohospodars'kykh tovarovyrobnykiv: osoblyvi operatsii: monohrafiia* [Accounting for tax calculations of agricultural producers: special operations: monograph], Vydavnytstvo TOV «Druk», Vinnytsia, Ukraine.
10. Podolyanchuk, O.A, Koval', N.I. and Hudzenko, N.M. (2019) *Oblik v fermers'kykh hospodarstvakh: navch. posib* [Accounting in farms: textbook], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
11. Knoema Data Hub Catalog (2023), "Global entrepreneurship index", available at: <https://knoema.com/atlas/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-index> (Accessed 29 January 2023).
12. Tymchenko, O.M. (2001), *Podatkovyj menedzhment: navch.-metod. posib*. [Tax management: textbook], KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Shvabij, K. (2022), "Taxes during and after the war", *LB.ua*. [Online], available at: https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/517086_podatki_pid_chas_viyi_pislya.html (Accessed 25 January 2023).
14. Shovkoplias, T.S. (2013), "Harmonization of tax accounting and accounting - the main goal of the accounting policy of an economic entity", *Naukovyj visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia*, vol. 4, pp. 159-163.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2023 р.